

Γιώργος Κ. Μύαρης

Πανίκος Παιονίδης: Με λογιουσύνη και ευαισθησία!

Όσο μελετώ τα κριτικά, τα πεζογραφικά και τα δημοσιογραφικά κείμενα του Πανίκου Παιονίδη και συζητώ με τον συγγραφέα για τη βιωτή του, νιώθω να ταιριάζει απόλυτα η ρήση του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρκές: «Η ζωή δεν είναι αυτή που έζησε κανείς, αλλά αυτή που θυμάται και όπως τη θυμάται για να την αφηγηθεί». Σε αυτή την οπτική το κάθε κείμενο έχει τη ζωή του. Ιδίως μετά τη δημοσιοποίηση, διατηρεί την αυτονομία του, αλλά σημαίνον και σημααινόμενα διαβάζονται εντός του ιστορικού πλαισίου διαμόρφωσης και δράσης του δημιουργού.

Ο Πανίκος Παιονίδης είναι μια προσωπικότητα πολύπλευρη, ένας "homme de letters", με αστείρευτη δημιουργικότητα και ουμανιστικό πνεύμα. Ο δυναμικός νεανίας, γεννημένος το 1925, αποφοιτά από την Αγγλική Σχολή Λευκωσίας και κάνει την υπέρβαση του παραδοσιακού ιδεολογικού κόσμου όπου κινούνταν η οικογένεια του δασκάλου πατέρα του Κύπρου Παιονίδη. Συντονίζεται με το προοδευτικό αντιφασιστικό ρεύμα στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, κατατάσσεται (Οκτώβριος 1942) στην Κυπριακή Εθελοντική Δύναμη, συνεισφέροντας, αυτός ο δεκαεπτάχρονος, ως στρατιώτης και υπηρετώντας στην Αίγυπτο και την Ελλάδα, ενώ αποστέλλει και ορισμένες ανταποκρίσεις στον κυπριακό τύπο.

Τα βιώματα από το μακελειό που επέβαλε στον κόσμο η κερδοσκοπική φύση της κεφαλαιοκρατίας, με τα μακριά χέρια της τον τυραννικό ιταλικό φασισμό και τον μισάνθρωπο ναζισμό, λειτουργούν καταλυτικά στη συνείδησή του. Έτσι, προσεγγίζει τις γραμμές του κυπριακού εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος, ενώ μετά την αποστράτευση ενεργοποιείται ως γραμματέας της Ένωσης Κυπριών Αποστράτων το 1946, προβάλλοντας κοινωνικά και πολιτικά αιτήματα για την ειρηνική ανοικοδόμηση, την εθνική αποκατάσταση των Ελλήνων Κυπρίων και την κοινωνική δικαιοσύνη. Στη δημοσιογραφική οικογένεια εντάσσεται πλέον συστηματικά, ζώντας από τον Νοέμβριο του 1946 στο Λονδίνο, ως εργαζόμενος στην εφημερίδα «Βήμα», αριστερή έκφραση των κυπριών μεταναστών, παράλληλα με τις διεισδύσεις απογευματινές σπουδές στο Πολυτεχνείο.

Η ορμητικότητα της νιότης τον συνεπαίρνει και τον οδηγεί στους παθιασμένους επιβάτες του «Κόκκινου Τραίνου» που διασχίζει τη γηραιά ήπειρο ενώνοντας το Λονδίνο, το Παρίσι, την Πράγα του 1947 (πρώτο φεστιβάλ Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Δημοκρατικών Νεολαίων) με την παγκόσμια μαχητική νεολαία κατά του βαριοκατάρατου τέρατος του πολέμου, καθώς μια δύσκολη εποχή, αυτή του «Ψυχρού Πολέμου» αρχίζει.

Εισέρχεται σε νέα πεδία γνώσης, στοχασμού και δράσης από το

1948 στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας, δoσμένος στη Φιλοσοφία και την Αισθητική της Τέχνης, ενώ ως ανήσυχος δημοσιογράφος, στα βουνά της Ελλάδας, ανταποκριτής για το «Βήμα» και τον «Δημοκράτη», ερευνά τα όσα τεκταίνονται στον αδελφοκτόνο εμφύλιο και συνομιλεί με τους μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας. Συνδυάζοντας σπουδές και εργασία στον Ραδιοφωνικό Σταθμό Σόφιας, μελετά τις αντιφάσεις της ζωής και των ανθρώπων. Εντρυφά στους πολιτισμούς και τις λογοτεχνίες της Ελλάδας, των Βαλκανίων, της Ανατολικής Ευρώπης. Αργότερα προκύπτουν από την προσπάθεια στα χρόνια αυτά μελέτες και σημειώσεις στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο της Κύπρου. Η ανασυγκροτούμενη τότε Βουλγαρία –μολονότι εκδηλώνεται μια κλειστού τύπου μαρξιστική προσέγγιση της επιστήμης και της πολιτικής – γίνεται με τους σπινθήρες του κοινωνικού πειραματισμού και των σπουδών εφαλτήριο για τον νεαρό λόγιο. Δοκιμάζει τις δυνάμεις του και στη λογοτεχνική έκφραση, με παράγωγα τις συλλογές διηγημάτων «Άνεμοι από τον Νότο» (1957) και «Κουμανταρία» (1962), που εκδίδει στη βουλγαρική γλώσσα.¹

Επιστρέφει το 1958 στην Κύπρο του ανταποικιακού και ενωτικού αγώνα, όταν δρομολογούνται εξελίξεις ιστορικές και διαμορφώνονται εσωτερικές ιδεολογικές-πολιτικές έριδες στους κόλπους των Ελλήνων της Κύπρου. Μα και οι έντονες συγκρούσεις με την εθνικιστική ηγεσία της τουρκοκυπριακής εθνοτικής ομάδας υπονομεύουν τις βιωμένες εμπειρίες συμβιωτικής ζωής από τη Λεμεσό του. Αναλαμβάνει ηγετικό ρόλο στις παρεμβάσεις της Αριστεράς και του Ανορθωτικού Κόμματος (Α.Κ.Ε.Λ.) στα θέματα του Πολιτισμού. Δραστηριοποιείται ως υπεύθυνος της έκδοσης του «μηνιαίου περιοδικού σκέψης», που κυκλοφορεί από 1.3.1959 μέχρι σήμερα, της «Νέας Εποχής». Ο ίδιος τη βλέπει ως μια «έπαλξη των αγώνων του κυπριακού λαού», «γέννημα μιας κοινωνικής ανάγκης», που «αντλεί το σφρίγος και τη δύναμή του από την καθάρια πηγή των λαϊκών μαζών».² Η σκεπτόμενη νεολαία βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Π. Παιονίδη και του περιοδικού, όπως βεβαιώνουν οι προσπάθειες προβολής της.³ Εργάστηκε σε εφημερίδες και περιοδικά του αριστερού χώρου,

¹ Για το κριτικό και το λογοτεχνικό έργο του Π.Π. πολλά λήμματα περιέλαβαν οι Φοίβος Σταυρίδης, Λευτέρης Παπαλεοντίου, Σάββας Παύλου στο έργο *Βιβλιογραφία Κυπριακής λογοτεχνίας : από τον Λεόντιο Μαχαιρά έως τις μέρες μας*, Λευκωσία 2001.

² *Νέα Εποχή*, τχ. 1, 1959: «Γιατί βγαίνουμε», σ. 3. Π.Παιονίδης, *Ένα άλλο οδοιπορικό*, Λεμεσός 1995, σ. 136-137.

³ Διαφωτιστική η πολυεπίπεδη συνέντευξη του Π.Π. στον Κώστα Σωτηρόπουλο, που δημοσιεύτηκε 19.09.2011 στην κυπριακή έκδοση της εφημ. *Η Καθημερινή*, με τίτλο «Να βγουν μπροστά νέες πνευματικές φωνές», ανάκληση 26.03.2014 από την ιστοσελίδα: <http://www.kathimerini.com.cy/index.php/index.php?pageaction=kat&modid=1&artid=58392&show=Y>] .

ενώ συγκέντρωσε και εξέδωσε το 1981 πολλές από τις προσεγμένες κριτικές και δοκιμιακές γραφές του σε θέματα λογοτεχνίας και πολιτισμού στον τόμο *Τομές σε θέματα λόγου*.⁴

Στα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι τη δεκαετία του 1990 βίωσε ως ενεργός δημοκρατικός πολίτης όλες τις περιπέτειες – πολιτικές και πολιτισμικές– της Κύπρου, της Ευρώπης και του πλανήτη, όπως εξάλλου τις θετικές επιτεύξεις μα και τα πωγυρίσματα του διεθνούς επαναστατικού μαρξιστικού κινήματος, του χειμαζόμενου από λογικές κρατικών ιδεολογιών και πρακτικές αυταρχισμού. Δεν αποτελεί υπερβολική διαπίστωση αυτή, καθώς αναδείχθηκε σε ηγετικές θέσεις πολιτικών και κοινωνικών φορέων (της αριστερής νεολαιίστικης οργάνωσης Ε.Δ.Ο.Ν., του Α.Κ.Ε.Λ., του Παγκύπριου Κινήματος Ειρήνης⁵ και του Κινήματος Καλλιτέχνες για την Ειρήνη, του Θ.Ο.Κ.). Διετέλεσε επίσης σύμβουλος επικοινωνίας στην αποστολή της Κυπριακής Δημοκρατίας στον Ο.Η.Ε., ζώντας στη Νέα Υόρκη και διευρύνοντας πολύ τις επαφές του με ανθρώπους της πολιτικής, του πνεύματος και της λογοτεχνίας.

Τα ερεθίσματα από τα πολλαπλά περιβάλλοντα στα οποία κινείται στο μακρό και περιπετειώδη βίο του ο Π. Παιονίδης του επιτρέπουν τη διάνοιξη της σκέψης σε κρίσιμα πεδία. Ενισχύει τη φιλία και την επαφή με ανθρώπους του πνεύματος και της πολιτικής από τα αγωνιστικά περιβάλλοντα της Ελλάδας και ολόκληρης της Ευρώπης. Κομβικά γεγονότα τροφοδοτούν προβληματισμούς, χρόνια μετά την «αποσταλινοποίηση» στις χώρες του ανατολικού/σοβιετικού συνασπισμού και τις ανεπαρκείς ιδεολογικές μετατοπίσεις των κυρίαρχων τάσεων στο εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα. Πυκνώνουν τα ερωτήματα και οι αναθεωρητικές αναζητήσεις διαφορετικών δρόμων για την ανάπτυξη του σοσιαλισμού, για την «τσεχοσλοβακική κρίση», τη σοβιετική εισβολή του 1968 και τη διάσπαση του Κ.Κ.Ε., τη συνακόλουθη εσωκομματική ιδεολογική συζήτηση στην Κύπρο. Αργότερα, στο τέλος της δεκαετίας του '80, σημειώνει ο συγγραφέας «Η "Νέα Σκέψη" του Γκορμπατσώφ μας είχε συνεπάρει με την κρυστάλλινη καθαρότητά της, την ορμή της, τον ζωογόνο

⁴ Για τη συμβολή του στην κυπριακή λογοτεχνική κριτική βλ. επισημάνσεις στο έργο των Γ. Κεχαγιόγλου και Λ. Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας*, Λευκωσία 2010, 530-531, 537 κ.α..

⁵ Βλ. Πάνος Τριγάζης, *Ο Λαμπράκης και το κίνημα της Ειρήνης*, Αθήνα 2013. Στις σελίδες 141-151 περιέχεται το τέταρτο μέρος με τίτλο «Το Ελληνικό Κίνημα Ειρήνης, ο Λαμπράκης και η Κύπρος», όπου δίνονται στοιχεία για τους παράγοντες του φιλειρηνικού κινήματος που συνδέονταν με τον Γρηγόρη Λαμπράκη –ανάμεσά τους ο Πανίκος και η Έλλη Παιονίδου.

άνεμο που τη συνόδευε». ⁶ Τα μεγάλα διλήμματα και τα θέματα που ανακύπτουν με τη διαδικασία της «Περεστρόικα» και «Γκλάνσνοστ», όπως και διένεξη στο Α.Κ.Ε.Λ. αρχές του 1990 σημαδεύουν την καρδιά και τη σκέψη, οδηγούν στην αποχώρηση από το ΑΚΕΛ και από την ενεργό πολιτική. ⁷

Ωστόσο, συγκρατώ σε σημείωσή μου τη σκέψη στον εσωτερικό μονόλογο που ο ίδιος έχει καταγράψει: «Κτυπά το τηλέφωνο (...) Δεν θέλω να μιλήσω σε κανένα. Ούτε και συγχαρητήρια θέλω. Δεν θεωρώ την ενέργειά μου ηρωική. Στην αποκόλληση υπήρχε σ' όλες τις στιγμές ο πόνος και η θλίψη. Ηρωική σε σχέση με τι; Ήταν ένα ρεύμα, ένα ισχυρό ρεύμα, που με πήρε, μ' έβγαλε από μια κοίτη, που ήταν δική μου χρόνια τώρα και μ' έριξε σε μια άξενη όχθη. Δεν το μετανιώνω ούτε και πιστεύω ότι υπήρχε δυνατότητα για δεύτερες σκέψεις. Ήταν μια μοίρα μεγαλύτερη από μένα, που την δέχτηκα μ' ελεύθερη βούληση». ⁸ Τα νήματα του προτάγματος για ανανέωση στην αριστερή σκέψη, για σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία αγγίζουν στο πολιτικό έργο προσώπων όπως ο Πλουτής Σέρβας και ο Ανδρέας Ζιαρτίδης, που μελετούν την ελλαδική και ευρωπαϊκή εμπειρία. ⁹

Φαίνεται ότι επιλέγει να χρησιμοποιεί ως βιοθεωρητική πύκνωση και απόφθεγμα τον στίχο από τον «Ηρακλή» του Ευριπίδη: «Εκείνος που προτιμά τον πλούτο ή την εξουσία από τους καλούς φίλους σκέφτεται φτωχά».

Πυκνώνουν οι συγγραφές και οι εκδόσεις πεζογραφικών έργων από το 1990 και δώθε, ανατέμνοντας «με ευαισθησία και νοσταλγική διάθεση» ¹⁰ την καθημερινή ζωή και τις αντιφάσεις της στο αυτοβιογραφικό και κοινωνικό συγκείμενο της γραφής του. Αποκομίζει δύο κρατικά βραβεία διηγήματος (2000 και 2008) και, το σημαντικότερο, αποκτά πολλούς νέους φίλους και θαυμαστές.

Για την ιστορία των ιδεών και της πολιτικής σκέψης ιδιαίτερη αξία έχουν τα έργα: *Κύπρος νυν και αεί* (μελέτη του Κυπριακού μέσα από συνεντεύξεις παραγόντων της κοινωνικοπολιτικής ζωής, Λευκωσία 1990), *Ένα άλλο οδοιπορικό*, (αυτοβιογραφία, Λεμεσός

⁶ Παν. Παιονίδη, *Ένα άλλο οδοιπορικό*, ό.π., σ. 137.

⁷ Βλέπε για τα γεγονότα τις διαμετρικά αντίθετες προσεγγίσεις των Ανδρέα Ζιαρτίδη, που ευνοϊκά στέκεται προς την ουσιαστική ανανέωση των σοσιαλιστικών ιδεών στις συνεντεύξεις που καταγράφονται από τον Π. Παιονίδη (*Ανδρέας Ζιαρτίδης χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία 1995, σσ.162-166, 170-177) και Γρηγόρη Σπύρου που κάνει λόγο για «φραξιονιστική δράση» (*Μνήμες ζωής ενός ακελιστή. Βιώματα και εμπειρίες 65 χρόνων*, Λευκωσία 2006, σσ.168-170).

⁸ *Ένα άλλο οδοιπορικό*, σ. 8-9].

⁹ Παναγιώτης Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ώς το 1974*, Τόμος Γ', Αθήνα 1993, βλ. Πλ. Σέρβας: 18, 671, 672 κ.ε. Α. Ζιαρτίδης: 673, 676.]

¹⁰ Αλέξης Ζήρας, *Λεξικό Λογοτεχνίας, προσώπων, όρων*, Αθήνα 2007, σ. 1660.

1995 - πήρε πρώτα τη μορφή μιας φωτοτυπημένης προέκδοσης, «γιατί πέρα από τα οικονομικά προβλήματα μιας κανονικής έκδοσης, πιστεύω πως ο εξομολογητικός χαρακτήρας του κειμένου ταιριάζει καλύτερα με το απλό και σεμνό, που δίνει ένας υπολογιστής και μια φωτοτυπική μηχανή»¹¹)

Ανδρέας Ζιαρτίδης χωρίς φόβο και πάθος (συνομιλίες, Λευκωσία 1995), *Η μικρή μου πινακοθήκη* (τόμοι Α' και Β', Λεμεσός 2006, 2009. Αφηγήσεις για φίλους και συνεργάτες, προσωπικότητες δραστήριες και γενναιόδωρες προς την κοινωνία και στιγμιότυπα δράσης σε στενή σύνδεση με τα τεκταινόμενα στην κοινωνία). *Διάλογοι στο λυκαυγές της νέας εποχής* (συνεντεύξεις, Λεμεσός 2011).

Δεκαεπτά συνεντεύξεις με πρόσωπα των ανθρωπιστικών επιστημών, των γραμμάτων, των τεχνών και της πολιτικής, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990, μέσα σε αναστατώσεις και ανατροπές με οραματισμούς, με προβληματισμούς κρίσιμους -και χρήσιμους- δια φωτίζουν για βασικά ρεύματα σκέψης γύρω από θέματα ιδεολογικά, αδιέξοδα κοινωνικά, τρανταγμούς πολιτικούς, πλανητικές τραγωδίες οικολογικές και πολιτισμικές. Ο Π. Παιονίδης συμπεριέλαβε Έλληνες της Διασποράς (: Κώστας Αξελός, Ελένη Αρβελέρ, Κώστας Γαβράς, Ιάνης Ξενάκης), ελλαδικούς (: Μίκης Θεοδωράκης, Έλλη Παπά, Ιάκωβος Καμπανέλλης, Νικηφόρος Βρεττάκος, Βασίλης Βασιλικός), κύπριους (Γιάννης Λεύκης, Κώστας Μόντης, Λίνα Σολωμονίδου, Θεόδωρος Στυλιανού, Γιώργος Φ. Πιερίδης, Μιχάλης Χριστοδουλίδης), ευρωπαίοι (Φρίντριχ Ντίρενματ, Έντβαρντ Σεβαρνάτζε). Η ζωή και οι αγωνίες των κυπρίων, τα παθήματα και τα πολιτιστικά ξεπετάγματα της Κύπρου, προπάντων η δίκαιη και βιώσιμη λύση με ειρηνική συμβίωση του λαού της, διαπερνούν τη σκέψη του.

Αλλά και τα άλλα, τα γενικότερα και οριακά του σύμπαντος κόσμου. Όλα υπό συζήτηση: Η νέα θεώρηση των επαναστάσεων. Ο ρόλος της φιλοσοφίας και των κοινωνικών επιστημών στην αλλαγή του κόσμου. Οι ανήσυχες ψεύσεις του νέου σκηνικού κυριαρχίας του αστισμού. Ουτοπίες των αεί καταπιεσμένων του κόσμου για την κοινωνική δικαιοσύνη και την ισότητα, ή των τοπικών πολιτισμών που αντιστέκονται στη μονοκρατορία των Η.Π.Α. Για κάποιο λόγο που δεν μπόρεσα να εξηγήσω απολύτως θυμήθηκα ότι είχα κρατήσει την αποδελτίωση με τα λόγια του μαρξιστή φιλόσοφου Ντανιέλ Μπενσαΐντι, όπως καταγράφηκαν στη συνέντευξη προς την αριστερή ελλαδική εφημερίδα «Η Εποχή» (25.07.2004) και τα επαναφέρω εδώ, γιατί επιτρέπουν ιδίως σε νεότερους αναγνώστες να κατανοήσουν σημεία κομβικά στη διαδρομή της γενιάς του Π. Παιονίδη, όπως και τη στάση του συγγραφέα στις τελευταίες δεκαετίες: «Ο κομμουνισμός

¹¹ Το απόσπασμα μόνο στη φωτοτυπημένη προέκδοση του 1994, σελ. 112.

ταυτίστηκε στη συλλογική συνείδηση με την αθλιότητα του σταλινισμού. Ο διεθνισμός στη Ανατολική Ευρώπη είναι τα σοβιετικά τανκς στην Πράγα και ούτω καθεξής. Αν όμως επιστρέψουμε στο εννοιολογικό πεδίο, ο κομμουνισμός είναι μια πολύ όμορφη λέξη που σηματοδοτεί ένα διαφορετικό σχέδιο για την κοινωνία, μια κοινωνία αλληλεγγύης και ελευθερίας. Ορισμένοι λένε ότι είναι μια παλιά λέξη, αλλά δεν είναι το μόνο παλιό πράγμα σε αυτόν τον κόσμο. Και δεν πιστεύω ότι μπορεί να δημιουργήσει την ίδια παρεξήγηση όπως πριν από (...) χρόνια». Ο στοχαστής συνεχίζει: «Χωρίς να είμαι δογματικός, νομίζω ότι με το να αρνηθούμε την έννοια του κομμουνισμού επειδή δυσφημίστηκε από τον σταλινισμό, κάνουμε το καλύτερο μεταθανάτιο δώρο στο Στάλιν»! Τίποτα δεν είναι πλέον βέβαιο.

Αλλά και τίποτα δεν αποκλείει την αναγκαιότητα οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού μετασχηματισμού.

«Ετσι όπως ξανακοιτάζω σαν σε κινηματογραφική ταινία τους κόσμους που ξαναζωντάνεψα και τους άλλους που δικαιωματικά διεκδικούν κι αυτοί μια θέση κάτω από τον ήλιο, νιώθω ένα σφίξιμο στην καρδιά. Πόσο εύθραυστα είναι τα πάντα, πόσο ευάλωτοι είμαστε όλοι εμείς, πόσο θνητοί είναι οι άνθρωποι!». ¹²

Στη βαθιά κρίση του καπιταλιστικού μοντέλου και στην ανελέητη επίθεση των αστών σε κάθε ιστορική κατάκτηση των ανθρώπων της εργασίας και της διανόησης, στην υπερεκμετάλλευση του ξεσπιτωμένου μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού, στην ανησυχητική διάδοση των εθνικιστικών και φιλοναζιστικών απόψεων ο συγγραφέας και στοχαστής Παιονίδης ευαισθητοποιείται και ενδιαφέρεται. Θέτει ερωτήματα και αναζητά απαντήσεις για την πορεία της αναγκαίας νέας περιπέτειας προς την αγνή κι αυθεντική ανθρώπινη χειραφέτηση. Επιμένει: «Φαντάσου πόση εκρηκτική ενέργεια θα μπορούσε να συγκεντρωθεί αν μαζεύονταν σ' ένα όλες οι κραυγές και οι οιμωγές του πόνου κι όλα τα ημερολόγια, που καταγράφουν τους άδικους χαμούς!

-Ξέχασες τα λόγια του Γιάννη Ρίτσου; - απαντά η Έλλη. Στο γράψιμο βρίσκεται ένα στοιχείο αθανασίας!». ¹³

¹² Παν. Παιονίδης, *Ένα άλλο ...*, ό.π., σ. 154.

¹³ Το απόσπασμα μόνο στη φωτοτυπημένη προέκδοση του 1994, σελ. 112.